

FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ INTELEKTUÁLNÍ KAPITÁL OBCÍ

FACTORS THAT HAVE AN INFLUENCE ON INTELLECTUAL CAPITAL OF MUNICIPALITIES

Radek Kopřiva, Tereza Neumanová

Anotace:

Intelektuální kapitál je tvořen souhrnem kapitálu lidského, strukturálního a zákaznického. Nositelem takového kapitálu mohou být také obce České republiky. Na jednotlivé jeho složky působí celá řada faktorů vycházejících ze značné různorodosti českých obcí. Cílem příspěvku je rozbor možností zkoumání daných faktorů a jejich vlivu na intelektuální kapitál obcí.

Klíčová slova:

obce, regiony, intelektuální kapitál, veřejná správa

Abstract:

Intellectual capital is formed by human, structural and consumer capital. In the Czech Republic even municipalities can carry such intellectual capital. Each element of the capital is affected by variety of factors coming out of immense variety of Czech municipalities. The aim of the paper is to analyze examination possibilities of the factors and their impact on intellectual capital of municipalities.

Keywords:

municipalities, regions, intellectual capital, public administration

ÚVOD

Elementárním úkolem veřejné správy a obecní samosprávy je zajišťování veřejných a samosprávných služeb. Věcný obsah a rozsah veřejných a samosprávných služeb je dán tím, jak se v dané době a společnosti pohlíží na význam společenských automatismů a na to, do jaké míry do nich má zasahovat stát. Bývá hledán vyvážený stav mezi svobodou jednotlivce a jeho odpovědností za svůj život na straně jedné a solidární péčí lidské společnosti o jednotlivce a odpovědností za něj na straně druhé. Jde o ochranu a realizaci zájmů a hodnot uznávaných rozhodující většinou občanů.

Veřejná správa a obecní samospráva je v současné době mimo jiné charakteristická heterogenními a mnohdy dokonce protikladnými cíly, které je povinna hájit. V současné době, která je charakteristická zásadními společenskými změnami a ustanovením zcela nových nároků, je veřejná správa a obecní samospráva vystavena silícímu tlaku výběru prioritních cílů v souladu s vlastními úkoly. Významnou úlohu v procesu takového rozhodování činí omezené ať už finanční nebo lidské zdroje. Konsensus, jako východisko rozhodovacího procesu je výsledkem trvalého odborného a politického dialogu, které ústí do nových ekonomických, právních, vzdělávacích, popř. jiných řešení.

Dobře fungující veřejná správa a samospráva zajišťuje podmínky pro prosperitu společnosti. Pro podmínky soukromého podnikání vytváří fungující infrastruktury ať už výstavbou nových, či cestou modernizace stávajících komunikačních sítí, systémů informačních služeb pro občany a podnikatelské subjekty. Mezi vlastní úkoly obcí patří zejména záležitosti v oblasti obecních silnic, místní hromadné dopravy, zásobování vodou, kanalizace, shromažďování a odvoz komunálních odpadů, ochrany zdraví, poskytování

sociální pomoci. Dále se jedná o oblasti výstavby obecních bytů, mateřských a základních škol, kultury včetně obecních knihoven, tělesné výchovy, veřejné zeleně, obecních hřbitovů, veřejného pořádku a požární ochrany apod.

Omezené množství stavu veřejných prostředků, lidských zdrojů a omezené ekonomické možnosti občanů se stávají tvůrcem konkurenčního prostředí, v němž obce svojí aktivitou směřují k co nejlepšímu postavení v rámci systému obcí. Příhodný rozvoj obce s sebou nese zlepšování ekonomických podmínek obyvatel, příliv nových obyvatel, příliv nových zaměstnavatelů a ty v uzavřeném cyklu multiplikují další rozvoj obce. K tomu, aby mohla být obec v konkurenčním prostředí úspěšná, musí hledat nové možnosti zvyšující její konkurenceschopnost. Jedním z možných zdrojů konkurenční výhody je posilování intelektuálního kapitálu obce.

CÍL A METODY

Problematika postavení a významu lidského kapitálu stejně tak, jako otázka efektivnosti investic do jeho rozvoje je předmětem četných diskusí, v nichž dochází ke konfrontaci stanovisek zastávající různorodý obsah. Postulát o nezastupitelné úloze rozvoje vzdělanosti a investic do lidského kapitálu jako hybné síle dlouhodobého ekonomického růstu je ovšem neoddiskutovatelný a v hospodářské praxi vyspělých ekonomik mnohokrát prověřený. Lidský kapitál je vedle strukturálního a zákaznického kapitálu součástí kapitálu intelektuálního.

Obce České republiky mají v rámci své samosprávné funkce povinnost zabezpečovat celou řadu zcela heterogenních cílů. Jedním z elementárních cílů je vytvořit prostředí prosperující společnosti. V prostředí omezených zdrojů je to ovšem úkol, který samosprávné obce vystavuje do role konkurujících si subjektů. Samosprávné celky jsou proto nuceny hledat možnosti, které zvýší vlastní konkurenceschopnost. Jednou z možností je posilování intelektuálního kapitálu. Cílem příspěvku je rozbor možností zkoumání faktorů a jejich vlivu na intelektuální kapitál obcí.

Příspěvek čerpá ze závěrů monografických výzkumů malých obcí. Dalšími metodami, které byly pro zpracování využity jsou metoda sekundární analýzy dat (především studium dokumentů).

VÝSLEDKY

Jedním z rychle se rozšiřujících termínů, ať už na poli odborném nebo praktickém, je pojem „nová ekonomika“. Nové ekonomice je věnována stále větší pozornost, ať už v rovině teoretické, tak v praxi. Vývoj k nové ekonomice bývá hodnocen z mnoha různých hledisek s různou mírou propracovanosti. Nejvíce je propracován pohled technický. Technický pokrok, především pak v oblasti informačních a komunikačních technologií, vytváří nezbytné předpoklady pro změny v ekonomickém systému. Samy technické možnosti by ovšem nestačily. Ke změně ekonomiky dochází taktéž v důsledku vzniku potřeby změny. Vývoj nové ekonomiky je v ČR silně ovlivňován působením zahraničních a především nadnárodních firem. Do tuzemska jsou importovány přístupy firem v jejich mateřských zemích. Nová ekonomika znamená změnu ve stylu podnikání a projevuje se jak uvnitř firem, tak ve vztazích firmy k partnerům a ve vztazích firmy v zákazníkům. Právě s tím souvisí význam konzistence stylu podnikání v rámci jedné firmy. (Katolický: 2000).

Ruku v ruce s novou ekonomikou se pojí termíny jako „znalostní ekonomika“, „the Attention Economy“, „the Network Economy“ nebo „the Digital Economy“, které zpravidla zdůrazňují význam nových technologií, popř. role znalostí ve vývoji společnosti. (Katolický: 2000). Právě rostoucí význam a praktická uplatnitelnost znalostí přispěli ke zformování několika vědních disciplín, mezi jinými Znalostního managementu. U nových směrů se takřka vždy probíhající diskuse netýkají pouze terminologie, ale i samotného obsahu. V případě

znalostního managementu tyto diskuse neberou konce, ale spíše nabírají na síle podle míry zapojení odborníků z různých oborů.

Přestože pojem znalostního managementu není ustálen, existuje obecná shoda, že jeho cílem je maximalizace využití intelektuálního kapitálu a zvýšení výkonnosti organizace. To samo o sobě naznačuje, že v řízení znalostí dochází k propojení podnikání organizace s lidským potenciálem. Od informačních technologií je očekáváno, že podpoří realizaci tohoto úkolu. V oblasti řízení iniciativ managementu znalostí se většinou vychází ze zkušeností a praktik informačního managementu. Programy a iniciativy managementu znalostí mohou velmi rychle povýšit znalosti jako strategický zdroj přinášející rozhodující hodnoty do podnikání a mohou na sebe přeměrovat pozornost od tradičních zdrojů jako je finanční kapitál, pracovní síla a přírodní suroviny. (Huňák: 2002).

Úspěch, jako praktické východisko znalostního managementu, nemůže být realizován bez dostatečného intelektuálního kapitálu. Intelektuální kapitál zpravidla sestává z kapitálu lidského a tzv. strukturálního a zákaznického kapitálu. Lidský kapitál je tvořen znalostmi zaměstnanců, motivací a kompetencemi zaměstnanců. Znalosti se většinou týkají klientů a zákazníků, produktů a služeb, stejně tak jako vlastní organizace a znalosti konkurence. Interní kapitál zpravidla sestává ze znalostních databází informačních systémů organizace, komunikačního modelu organizace, způsobu komunikace cílů, jejich měření a schopnosti akce na základě doručených informací a znalostí, firemní kultury jako vnímané zásady správného chování v organizaci. Externí kapitál zahrnuje zákaznickou síť, tj. vnímání zákazníků a jejich znalosti o organizaci, dodavatelskou síť, partnerskou síť aliančních organizací, firemní jméno a presentace firmy do okolí.

V tomto kontextu pak management znalostí představuje aplikaci intelektuálního kapitálu organizace, která vychází z dosažených zkušeností a znalostí pracovníků organizace v koordinaci s informačními zdroji uvnitř a vně organizace, a z poznaného vlivu znalostí na zvýšení výkonnosti a ziskovosti organizace. Klíčové v této definici managementu znalostí je poznání vlivu na zvýšení výkonnosti organizace. Znalostní prostředí je tvořeno zejména podnikatelskými procesy, informační a komunikační technologií a organizační kulturou. Při managementu znalostí dochází k přesunu znalostí od těch, kteří je mají, k těm, kteří je potřebují. (Huňák: 2002).

Nejen znalostní management, ale management obecně je širokou veřejností spojován převážně se soukromým sektorem, kam se také zcela logicky jako první rozšířil. Postupně však začal pronikat i do sféry veřejné. Do oblasti managementu územní správy tak pronikají manažerské praktiky, které jsou již s určitou tradicí a zkušeností uplatňovány v soukromé sféře. Prostřednictvím toho dochází postupně ke sbližování soukromých a veřejných organizací a rozdíly mezi nimi se postupně stírají. Je ovšem pochopitelné, že veřejný sektor, tedy i správa obcí, nemůže ze své podstaty být totožný se sektorem soukromým. Rozdílnost je dána odlišností cílů. Cílem veřejné sféry není realizace ekonomického zisku či jiného prospěchu pro konkrétní ekonomický subjekt, ale je zde sledován veřejný zájem a jeho naplnění. Rozdíl spočívá také v právní úpravě. Výkon managementu obcí je do značné míry vázán platným legislativním rámcem, z něhož vyplývá značné omezení v rozhodování. Míra rozhodování je taktéž omezena povinnostmi a zásadami veřejné správy a obecní samosprávy, daným respektem k voleným orgánům, právy a povinnostmi zaměstnanců obce atd. Možným rozdílem je absence a možnost užití technik řízení, užití nákladných ukazatelů a měřítek, které jsou v soukromé sféře běžně užívané, ale pro sféru veřejné správy jsou ekonomicky nedosažitelné.

Rozvoj obcí je do značné míry vázán na orgán, který ho řídí a na jeho zaměstnance. Na kvalitě jejich práce je závislá úspěšnost obce. Manažer působící na místní úrovni navíc nese i tzv. správní zodpovědnost, tedy zodpovědnost vůči veřejnosti za provádění veřejné politiky, finanční řízení a administrativní rozhodování. V rámci výkonu své funkce přitom

nesmí opomenout nadřazenost veřejného zájmu nad zájmem soukromým. V tomto kontextu hraje významnou roli otázka možnosti míry občanské participace na rozhodování obce.

Praktický výkon veřejné správy a obecní samosprávy i přes mnohá omezení zpravidla směřuje k rozvoji svěřeného území obce, vyplývajícího z veřejného zájmu podloženého politickým konsensem. Při daném stavu veřejných prostředků a ekonomických možnostech občanů se obce stávají elementem konkurenčního prostředí, v němž svojí aktivitou směřují k co nejlepšímu postavení v rámci systému obcí České republiky. Příhodný rozvoj obce s sebou nese zlepšování ekonomických podmínek obyvatel, příliv nových obyvatel, příliv nových zaměstnavatelů a ty v uzavřeném cyklu multiplikují další rozvoj obce. Vztah může mít ale i zcela opačný charakter multiplikující zvyšující se zaostávání obce.

K tomu, aby mohla být obec v konkurenčním prostředí úspěšná, musí hledat nové možnosti zvyšující její konkurenceschopnost. Jedním z možných zdrojů konkurenční výhody je posilování intelektuálního kapitálu obce.

Obdobně jako v případě intelektuálního kapitálu podniku sestává také intelektuální kapitál obce ze složek kapitálu lidského, strukturálního a zákaznického. Lidský kapitál je tvořen znalostmi zaměstnanců veřejné správy a samosprávy a jejich motivací a kompetencemi. Znalosti se v tomto případě týkají nejen samotného výkonu vlastní funkce, ale též znalostí strukturálních politik, veřejné politiky, veřejného práva, psychologie osobnosti a různých jiných oborů, které přispívají k zvýšení schopností představitele veřejné správy a samosprávy zastávat svůj úřad. Interní kapitál obce je tvořen obdobně jako v případě interního kapitálu podniku znalostními databázemi informačních systémů organizace, komunikačním modelem organizace, způsobem komunikace cílů, jejich měřením a schopnosti akce na základě doporučených informací a znalostí stejně tak, jako organizační kultury coby vnímané zásady správného chování v organizaci. Externí kapitál zahrnuje hodnotu vnímání obce veřejností (a to nejen veřejností obce) a jejich znalosti o obci, spokojenost občanů obce s životem v obci, partnerskou síť spolupracujících organizací, dobré jméno a prezentace obce do okolí.

DISKUSE

Poznatky ukazují, že posilování intelektuálního kapitálu obcí je velice problematickou záležitostí. V případě lidského kapitálu na nedostatky poukazuje už sám fakt konfrontace stanovisek k problematice posilování lidského kapitálu a efektivnosti investic do jeho rozvoje.

Na intelektuální kapitál obcí, jako jedné z možností posilování vlastní konkurenceschopnosti působí celá řada faktorů. Jedním z podstatných činitelů je veřejné mínění vyjádřené rozložením politických sil a politické orientace země. Hodnota intelektuálního kapitálu je závisle proměnnou vztahu politické orientace. Intelektuální kapitál ovšem může být determinován veřejným zájmem i na úrovni obecní samosprávy. Svěřené prostředky, jimiž municipalita disponuje, mohou být investovány právě do posilování intelektuálního kapitálu. V tomto případě by měl být obzvláště citlivě posuzován poměr mezi náklady a efekty investic.

Sociálně orientované společnosti zpravidla kladou značný důraz na vzdělání s výrazným příspěvkem veřejných zdrojů. Speciální vzdělání získávají také úředníci veřejné správy, popř. aspiranti na post úředníka veřejné správy. Intelektuální kapitál obcí tak může být do značné míry ovlivněn rozsahem vzdělání vlastních úředníků, popř. zaměstnáváním úředníků nových s vysokým rozsahem vzdělání. V problematice obecní samosprávy je rozsah vzdělání zastupitelů vždy výsledkem volební kandidatury a vlastních výsledků voleb. V bazální úrovni je pak tento problém charakteristický dispozicí přirozených autorit – lokálních elit, které potřebné znalosti a dovednosti mají. Důležitým souborem otázek výzkumu v oblasti teorie elit jsou podmínky společnosti pro rozvoj talentů s mimořádnými schopnostmi a předpoklady pro jejich uplatnění. Je to prostor pro souvislosti mezi

„objektivními“ a strukturálními faktory a individuálními dispozicemi. Zvláště pokud jde o vládnoucí elity, je vždy nezbytné určité spojení osobních vlastností s možným postavením v mocenské struktuře společnosti. Mocenská elita v tomto směru představuje skupinu lidí, která rozhoduje o závažných otázkách vývoje společnosti (Pecka 1994:13).

V rámci výkonu své funkce musí představitelé veřejné správy a obecní samosprávy respektovat nadřazenost veřejného zájmu nad zájmem soukromým. Je nepochybné, že tento princip není zcela realizován a může do značné míry oslabovat priority obce související s veřejným zájmem. V tomto případě může vznikat nesoulad mezi potřebou a skutečným posilováním intelektuálního kapitálu. S tím velice úzce souvisí problematika politického klientelismu. Sociální status politických reprezentantů může determinovat jejich pozici v rámci distribuce statků, jež jsou v daném prostředí vzácné. Klientský vztah je vždy vytvořen vazbou mezi patronem, tedy osobou mající příslušný vliv a jeho klientem, v jehož prospěch je náklonnost patrona uplatňována. Základní entitou takového vztahu je nerovnoměrné postavení obou stran. Ovšem postavení patrona v tomto vztahu není jednoznačně dominantní a tudíž neumožňuje pouze jednostranný prospěch. V případě klientelismu nerovnost nerozděluje, ale naopak spojuje obě strany. Nerovnost je zde něčím natolik samozřejmým, že vůbec nemůže vzniknout otázka symetričnosti zisku (Keller:1995).

Jedním z atributů intelektuálního kapitálu obcí je její dobré jméno a vlastní prezentace. Ten lze ovšem vnímat jako jakousi vlastnost obce, která je předurčena celou řadou faktorů, které mohou mít do značné míry kontextuální charakter. Svoji úlohu může hrát poloha obce, její historie, architektura, rozsah kulturních památek, přírodní prostředí, apod. Zatímco obec Svátý Jan nad Malší je dynamicky se rozvíjející obcí, oceněnou celou řadou vyznamenání za svůj rozvoj, která za úspěšnost do značné míry vděčí vynikající poloze blízkosti měst České Budějovice, Český Krumlov a popř. obci Hluboká nad Vltavou (ovšem výborná poloha není jediným ovlivňujícím činitelem, svoji úlohu do značné míry sehrává také otázka lokálních elit), obec Žatec v oblasti severozápadních Čech do značné míry doplácí na svoji nepříliš atraktivní polohu v centru intenzivně obdělávané zemědělské oblasti.

ZÁVĚRY

Obce České republiky se potýkají s celou řadou problémů, které do značné míry limitují jejich rozvoj. K nejvýznamnějším z nich patří nedostatek financí, popř. nízká profesionalizace řízení. Především omezené zdroje vytvářejí na obce tlak a staví je do roviny konkurentů. Jako jedno z možných řešení zvyšující konkurenceschopnost obcí se ukazuje posilování vlastního intelektuálního kapitálu.

Literatura

Pecka, E.: *Sociologické teorie elity*. In.: Koutská, I. – Svátek, F.: (ed): Politické elity v Československu 1918 – 1948. Sborník. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1994.
Keller, J.: *Dvanáct omylu sociologie*. Praha. Slon, 1995.

Internetové stránky

<http://www.volny.cz/akatolicky>
<http://www.systemonline.cz/site/trendy/hujnak2.htm>

Kontaktní adresa autorů

Ing. Radek Kopřiva

Katedra humanitních věd PEF, Česká zemědělská univerzita v Praze, Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchbátka
tel.: +420605912277, e-mail: kopriva@pef.czu.cz

Ing. Tereza Neumanová

Katedra humanitních věd PEF, Česká zemědělská univerzita v Praze, Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchbátka
tel.: +420776165431, e-mail: neumanova@pef.czu.cz